

KİTLE İMHA SİLAHLARININ YAYILMASI SORUNU VE TÜRKİYE

Doğu Batı Dergisi

Yrd. Doç. Dr. Mustafa Kibaroğlu

Bilkent Üniversitesi

Ađustos 2003

GİRİŞ

Kullanıldıkları ortamlarda canlı cansız varlıklar arasında hiçbir ayırım yapmaksızın büyük yıkıma yol açan, ölüme ve sakatlanmalara sebebiyet veren ve silah olup olmadıkları dahi tartışma konusu olduğu için üzerinde bir ortak anlayışa yani konvansiyona varılamayan “konvansiyonel olmayan” silahlara “kitle imha silahları” denilmektedir. Nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlar ve bunları atma vasıtaları olarak bilinen balistik füzeler ayrı ayrı özelliklere, kullanım araç ve yöntemlerine ve farklı etkilere sahip olmalarına karşın tümü kitle imha silahları olarak tanımlanır. Bu silahların yayılması sorunu tüm dünya kamuoylarının son dönemde üzerinde en çok tartıştığı konu haline gelmiştir. Tartışmanın zemini ve kapsamı bazen gereğinden fazla detaylı olmasına karşın genelde özensiz ve yetersiz bilgiye dayalı olarak yapıldığı için konunun bütün boyutlarının sağlıklı olarak değerlendirildiğini söylemek zordur.

Amerika Birleşik Devletleri ve stratejik ortağı Birleşik Krallığın Irak’a yönelik savaş planlarının dayandığı gerekçe olması sebebiyle gereğinden çok fazla siyasi polemik konusu haline gelen kitle imha silahlarının yayılması sorunu esas tartışılması gereken zeminde ve

çerçevede, bazı akademik çevreler hariç, maalesef yeterli düzeyde ele alınamamıştır. Oysa, insanlığın ve yeryüzündeki her türlü yaşamın karşısındaki belki de en büyük tehdit, söz konusu silah sistemlerin yasal yada yasadışı yollarla üretilmesi, depolanması, yetkisiz kişilerin eline geçmesi ve devletler yada devlet-dışı aktörler olarak tanımlanan terör grupları tarafından kullanılması olasılığıdır.¹

Türkiye’de de bu konudaki tartışma esas itibarıyla dünyadakine benzer bir çerçevede cereyan etmektedir. Komşusu olan bir çok ülkede yada yakın çevresinde yasal yada yasadışı yollarla üretilmiş ve stoklanmış değişik kategorideki kitle imha silahlarının varlığını sorgulayan Türk halkının büyük çoğunluğu, bu silahlara, daha çok ortaya koydukları tehdit sebebiyle karşı çıkmış, ancak bu karşı çıkış prensip olarak silahların yeryüzünde var olmasına kategorik bir karşı duruş şeklinde tezahür etmemiştir. Aksine, komşuların bu alandaki askeri imkan ve kabiliyetleri tartışma konusu yapılırken bunlara karşılık Türkiye tarafından neden, örneğin nükleer silahlara sahip olmadığı ciddi olarak sorgulanmıştır. Irak savaşı sonrasında da bu görünümde ciddi bir değişiklik söz konusu olmamıştır.

Bu düşünceler ışığında hazırlanan bu yazının amacı tüm dünyada kitle imha silahlarının yayılması sorunu hakkında temel bazı bilgileri vermek, bu silah türlerinin ortaya koyduğu tehdidin boyutlarını gözler önüne sermek ve bu silahlara sahip olmak yada olmamak çerçevesindeki tartışmaya akademik bir boyut kazandırmaktır. Bu amaçla, yazıda öncelikle kitle imha silahları kategorisinde ele alınan nükleer, kimyasal ve biyolojik silahlar ile gönderme araçları olarak kabul edilen balistik füzelerin tanımı ve dünyada yayılmaları sorunu

¹ Bkz. Mustafa Kibaroğlu ile röportaj, 2023 Dergisi Şubat 2003 sayısı, s. 6 - 16.

hakkında bazı bilgiler verilecektir.² Bu arka plan dikkate alınarak bilahare sorunun Türkiye'yi ilgilendiren siyasi, askeri, diplomatik ve ekonomik boyutları ele alınarak güncel konulara da ışık tutabilecek bir tartışma yapılacaktır.

KİTLE İMHA SİLAHLARININ YAYILMASI SORUNU

Nükleer Silahların Yayılması Sorunu

1945 yılında ilk ve son kez askeri amaçlarla savaş ortamında kullanılan nükleer bombaların tesirleri günümüzde daha da artmıştır. Yüzlerce kiloton patlayıcı etkiye sahip bombalar Soğuk Savaş dönemi süresince sayıları sürekli artan bir şekilde geliştirilmiştir. Bunlardan yüzlerce kez daha güçlü termonükleer bombalar da bu süreçte nükleer silaha sahip devletlerin envanterindeki yerlerini almışlardır.³ Nükleer silahların yasaklanması amacıyla ilk girişimler, bu silah sistemini ilk ve son kez savaş ortamında kullanan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından Hiroşima ve Nagazaki'deki etkilerinin görülmesinin hemen ardından başlatılmıştır. Nükleer silahı yapmak için gerekli en temel unsur olan zenginleştirilmiş uranyum (U-235) ve Plutonyum (Pu-239) maddeleri üzerinde kesin bir uluslararası denetim ve kontrol sağlanmasını öneren ABD'nin bu görüşüne, kısa süre içinde kendi nükleer bombasını yapabilmesi için gerekli bilgileri edinen Sovyetler Birliği temelde

² Bu konuda kapsamlı bir değerlendirme için bkz. Mustafa Kibaroğlu "Kitle İmha Silahlarının Yayılması Sorunu ve Japonya'nın Güvenliği", *Avrasya Dosyası - Japonya Özel*, Yaz 1999, Cilt. 5, Sayı. 2, ASAM, Ankara, s. 23 - 39.

³ Nagasaki'ye atılan nükleer bombanın etkisinin yaklaşık 20 kiloton olduğu bilinmektedir. Bir diğer değerlendirme ile 20 bin ton TNT'in (dinamit) patlayıcı etkisine eşittir. Bir yük kamyonunun ortalama 10 ton yük taşıyabileceği düşünülürse, Nagasaki'ye atılan bombanın en basit tanımıyla 2 bin adet on tonluk kamyonun tümüyle dinamitle dolu olarak aynı anda patlamasının yaratacağı etki gözönüne getirilmeye çalışılmalıdır. Tabii, nükleer patlamanın ardından ortaya çıkan radyasyon yayılmasının tüm canlılar üzerindeki öldürücü etkileri de unutulmamalıdır.

egemenlik konusunu öne sürerek karşı çıkmıştır. 1945 yılında oluşturulan Birleşmiş Milletler Atom Enerjisi Komisyonu (UNAEC) kısa süre sonra, bir sonuca varamayacağını anlayınca kendini fesh etmiştir.

ABD'yi müteakiben 1949 yılında Sovyetler Birliği ve 1952 yılında Birleşik Krallık ilk nükleer bombalarını patlatmışlardır. Nükleer teknolojinin ve malzemenin yayılmasının kolaylıkla önlenemeyeceğini gören ABD yönetimi bu konuda nükleer teknoloji ihraç edebilecek Amerikan şirketlerinin ticari dezavantajına sebep olan engelleri de kaldırmakla sonuçlanan bir politika izlemeye başlamıştır. Dönemin ABD Başkanı Eisenhower 8 Aralık 1953 tarihinde BM Genel Kurulu'nda yaptığı ünlü "barış için atom" konulu konuşmasının ardından nükleer teknoloji alanında bir çok bilgi uluslararası bilim camiasına tanıtılmıştır. Bu alanda çok önemli roller üslenen olan Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) bu dönemde 1957 yılında kurulmuştur. Ajans'ın amacı, atomun barışçıl kullanımının yaygınlaşmasına katkıda bulunurken, askeri amaçlı kullanıma dönüştürülmemesini denetlemek olarak özetlenebilir. Ancak, nükleer silaha sahip olan ülke sayısı bu dönemde de artmıştır ve 1960 yılında Fransa ve 1964 yılında Çin Halk Cumhuriyeti ilk nükleer silahlarını patlatmışlardır.

Nükleer silahların yayılmasının önlenmesi çabaları ABD ve Sovyetler Birliği öncülüğünde devam etmiştir. 1958 yılında İrlanda tarafından başlatılmış olan bir girişim, Birleşmiş Milletler çerçevesinde artan sayıda ülkenin katılımı ve katkılarıyla 1968 yılında imzaya açılan ve 1970 yılında yürürlüğe giren Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması (NPT) ile sonuçlanmıştır. Antlaşmaya hükümlerince (Madde 9. paragraf. 3) 1 Ocak 1967 tarihinden önce nükleer patlayıcıya sahip olmuş konumdaki ülkeler uluslararası

hukuk nezninde yasal olarak "Nükleer Silaha Sahip Devlet" olarak tanımlanmıştır. Diğer ülkeler ise "Nükleer Silaha Sahip Olmayan Devlet" olarak tanımlanmıştır.⁴

NPT'nin birinci maddesi özetle Nükleer Silaha Sahip Devletlerin, Nükleer Silaha Sahip Olmayan Devletlere hiçbir şekilde nükleer patlayıcı veya bu patlayıcıların yapımında kullanılabilir madde, teknoloji, bilgi vs vermemesini; ikinci maddesi de Nükleer Silaha Sahip Olmayan Devletlerin hiçbir şekilde nükleer patlayıcı veya bunların yapımında kullanılan madde, teknoloji, bilgi vs edinmek yönünde girişimde bulunmamasını emretmektedir.⁵ NPT'nin üçüncü maddesi ile Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı, Nükleer Silaha Sahip Olmayan Devletlerin taahhütlerini yerine getirdiklerini doğrulamak ile yükümlü kılınmıştır. Bu amaçla Ajans NPT'ye taraf olan Nükleer Silaha Sahip Olmayan Devletler ile ayrıca bir denetim anlaşması imzalayarak bu doğrulama işleminin hangi koşullarda ve ne şekilde yerine getirileceğine ilişkin prosedürü belirlemek ve denetimleri yapmakla yükümlüdür. NPT'ye taraf olan Nükleer Silaha Sahip Devletler ise böyle bir yükümlülük altında değildirler çünkü nükleer tesislerinden askeri amaçlar için faydalanmalarını engelleyen herhangi bir husus antlaşma metninde bulunmamaktadır.

⁴ 1 Ocak 1967 tarihinden sonra nükleer patlayıcıya sahip olan ülkeler ise (Hindistan, Pakistan, İsrail ve Güney Afrika) anlaşmaya taraf olmak istedikleri takdirde nükleer silahlarından arınmak ve "Nükleer Silaha Sahip Olmayan Devlet" statüsünü kabul etmek zorundadırlar. Nitekim Güney Afrika, 1990'lı yılların başında, yönetimin beyaz azınlıktan siyah çoğunluğa geçmesinin hemen arifesinde 1980'li yıllarda imal ettiği altı adet nükleer başlığı ve imal aşamasındaki yedinci başlığı tümüyle imha ettiğini açıklayarak nükleer silahlardan ve onları imal edecek askeri altyapı ve tesislerden arınmış bir şekilde NPT'ye taraf olmuştur ve IAEA denetimlerine tabidir.

⁵ Bu noktada dikkat çekilmesi gereken husus "nükleer silah" terimi yerine NPT'de "nükleer patlayıcı" tanımını kullanılmasıdır. Bunda amaç, bazı görüşlere göre barışçıl amaçla yapıldığı söylenen nükleer patlamayı sağlayan araçların esas itibarıyla nükleer silahtan herhangi bir farkı olmadığını ortaya koymaktır. NPT'den önce imzalanan ve Latin Amerika ve Karaipler bölgesini Nükleer Silahtan Arındırılmış Bölge ilan eden Tlatelolco Anlaşması (1967) barışçıl nükleer patlayıcı araçları "meşru" saymaktadır.

Bu şartlar altında, kendilerindeki nükleer silahlar "meşru" sayılırken başka ülkelerin bu silaha sahip olması yollarını engellemeye yönelik bir anlaşmayı uluslararası camiada kabul ettirebilmek için Nükleer Silaha Sahip Devletler (ABD, Sovyetler Birliği, Birleşik Krallık, Fransa ve Çin Halk Cumhuriyeti) bu silah sistemlerine sahip olmayan devletlere, NPT'nin altıncı maddesindeki oldukça muğlak ifadelerle en kısa sürede kapsamlı nükleer silahsızlanma görüşmelerine iyi niyet esasına dayalı olarak başlayacaklarına dair söz vermişlerdir. Özellikle, Mısır, Meksika ve Hindistan'ın başını çektiği bir grup ülke hemen her uluslararası ortamda Nükleer Silaha Sahip Devletlere bu sözlerini hatırlatmakta ve gerekli adımları atmaları için baskı yapmaktadırlar.

Hindistan hem bu sebeple, hem de Antlaşma'da Nükleer Silaha Sahip Olan ve Olmayan Devletler arasında ayrımcılık yapıldığı görüşünü sıkça dile getirmekte ve bu tutumuyla bağlantılı olarak NPT'ye hiçbir zaman taraf olamayacağını ifade etmektedir. Hindistan ilk olarak 1974 yılında "barışçıl" olarak tanımladığı bir nükleer patlamayı Rajasthan çölünde gerçekleştirmiştir. 1998 yılı Mayıs ayında beş deneme daha yapmıştır. Hindistan ile derin güvenlik sorunları bulunan Pakistan ise Hindistan'ın taraf olmaması sebebiyle NPT'ye katılmayacağını ifade etmiştir. 1998 yılında Pakistan da Hindistan'ın denemelerinden bir kaç gün sonra bir dizi nükleer deneme yapmıştır. Bu denemeler yeraltında nükleer silah patlatmak olarak da tanımlanabilir. Bu sebeple, her iki ülkenin günümüz itibarıyla belli sayıda nükleer silaha sahip olduklarına (resmen açıklanmasa da) kesin olarak inanılmaktadır.

NPT'ye taraf olmayan ve resmen ifade edilmese de nükleer silah sahibi olduğuna kesinlikle inanılan bir diğer ülke de İsrail'dir. Ortadoğu'daki coğrafi ve sosyo-politik konumu sebebiyle büyük güvenlik endişeleri bulunan İsrail, hayati çıkarlarını böylesi tahrip gücü yüksek stratejik bir silaha sahip olmakta görmüştür ve 1960'lar itibarıyla yoğun olarak bu

silahı üretme çabaları içine girmiş ve başarılı olmuştur. İsrail bugün önemli sayıda nükleer silaha sahip konumdadır ancak nükleer silahı "son başvuru silahı" olarak gördüğü ifade edilmektedir. İsrail'in gerek NPT'ye gerek Ortadoğu'da oluşturulmasına çalışılan "Kitle İmha Silahlarından Arındırılmış Bölge" düşüncesine fiiliyatta yanaşmamasının en temel sebebi bu gibi anlaşmaların yeterli denetim gücünün olamayacağına olan inancı ve bu yöndeki ifadesidir. Örnek olarak da NPT'ye taraf olan bazı ülkelerin nükleer silah yapma yolunda ciddi girişimlerinin IAEA tarafından farkedilmemiş olmasını vermektedir. Nitekim, 1969 yılından beri NPT'ye taraf olan Irak, bazı görüşlere göre eğer 1991 Körfez Savaşı olmasaydı 1994 yılında ilk nükleer silahını yapmış olacaktı. Ayrıca, Körfez Savaşı sonrası dönemde sık sık yaşanan denetleme krizleri de göstermektedir ki, her türlü yetki ve imkanla donatılmış uzmanlar bile yıllar boyunca yaptıkları yüzlerce denetime rağmen bir ülkenin elinde bulunan kitle imha silahlarını tam olarak tespit ve imha edememektedir.

Günümüz itibarıyla NPT'ye taraf ülke sayısı 189 dur. Hindistan, Pakistan ve İsrail dışında taraf olamayan ülke kalmamıştır.⁶ Yürürlüğe girdiği 1970 yılından günümüze kadar her beş yılda bir (1975, 1980, 1985, 1990, 2000) "gözden geçirme" konferansları ile güçlendirmeye çalışılan NPT 1995 yılında "Gözden Geçirme ve Uzatma Konferansı" ile yürürlükte kalması "süresiz ve koşulsuz" olarak uzatılmıştır. Beş yılda bir yapılmaya devam edilecek gözden geçirme konferanslarına ek olarak ayrıca bu konferanslara üç yıl kala başlayacak ve her yıl tekrarlanacak "Hazırlık Komitesi" toplantıları ile NPT'nin daha verimli işlemesi ve nükleer sülahların yayılmasını gerçekten önleyebilmesi sağlanmaya çalışılacaktır.

⁶ Türkiye NPT'ye 1969 yılında imza koymuş ve 17 Nisan 1980 tarihinde TBMM'nin onaylaması sonucu taraf ülke konumuna gelmiştir. Anlaşma hükümleri uyarınca Türkiye, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı ile 1982 yılında halen yürürlükte olan bir denetim anlaşması imzalamıştır.

NPT'nin en önemli zayıflığı, herşeyden önce uluslararası camiada egemen devletlere yönelik kısıtlamalar öngörmesidir. Her ne kadar, anlaşma koşullarına uymayan devletler BM Güvenlik Konseyi'nin, BM Şartı'nın VII. Bölümü'nde ifade edilen kuvvet kullanma da dahil yaptırımlarına tabi olabilecekse de, bu her devlet tarafından caydırıcı bir unsur olarak algılanmamaktadır. Bundan baska, NPT'nin yapısal ve teknik sebeplerden doğan zayıflıkları vardır. Antlaşmanın doğrulama mekanizmasını oluşturan denetimlerin gerçekleşme usulünü belirleyen dokümanların hazırlanışı sürecinde bazı ülkelerin nükleer yayılma endişesinden çok ticari kaygılarını ön plana getirmesi, denetimlerin gerçekte oldukça kısıtlı olarak yapılmasına sebep olmuştur.

NPT'ye taraf olarak Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) ile denetim anlaşması imzalayan ülkeler kural olarak, sınırları dahilindeki nükleer tesisleri ve nükleer malzemeyi beyan etmek zorundadırlar. IAEA de belirli aralıklarla yaptığı denetlemelerle bu tesis ve malzemenin statüsünde şüphe uyandırıcı bir değişiklik (sivil amaçlı kullanımdan silah yapmak amaçlı kullanıma dönüştürme) olmadığını doğrulamak durumundadır. Bu doğrulama işlemi, ülkelerin beyan ettikleri tesislerin belirli bölümlerinde nükleer malzemelerin sayılması yoluyla gerçekleşmektedir. Kural olarak, IAEA denetçileri tesislerin başka bölümlerine giremez ve denetleme yapamaz. Ayrıca, IAEA sadece rapor tutmakla sorumludur, herhangi bir polis gücü yoktur ve bu sebeple beyan edilmeyen tesisleri aramak gibi bir yetki ve sorumluluğu da bulunmamaktadır. Ancak, şüpheli durumları IAEA Governörler Kurulu'na bildirerek BM Güvenlik Konseyi'ne giden süreci başlatabilir. Nitekim Kuzey Kore'de 1994 krizi bu sebeple çıkmıştır. Önümüzdeki dönemde benzer bir süreç yaşanması muhtemeldir.

Irak'ın Kuveyt'i işgali sonrasında Koalisyon Kuvvetleri karşısında aldığı yenilgi ertesinde maruz kaldığı yaptırımlar ve denetlemeler sırasında söz konusu ülkenin NPT'nin

hükümlerini ihlal etmesine karşın denetleme rejimindeki eksiklikler ve yetersizlikler sebebiyle gizli nükleer silah geliştirme projesini saklayabildiği ortaya çıkmıştır. Hem bu bilgilerin açığa çıkması hem de aynı dönemde Güney Afrika Cumhuriyeti'nin NPT dışında kalarak gizlice geliştirmiş olduğu nükleer silahlardan arındırılması ve NPT'ye dahil olması sürecinden edinilen tecrübeler ışığında IAEA bünyesinde 1993 yılında başlatılan ve nükleer alanda denetlemelerin daha etkin ve güçlü bir hale getirilmesini amaçlayan çalışma 1995 yılında tamamlanmıştır. Bilahare 1997 yılında son şeklini alan ve INFCIRC/540 olarak bilinen yeni denetleme rejimine "Ek Protokol" adı verilmiştir. NPT'ye taraf olan "nükleer silaha sahip olmayan devlet" statüsündeki bütün ülkelerin Ek Protokolü onaylamaları talep edilmektedir. Ancak, 1971 tarihli INFCIRC/153 Model Protokol'ün aksine NPT'ye taraf olan ülkelerin 1997 tarihli Ek Protokol'e taraf olmaları bir zorunluluk değildir. Taraf olmayan ülkelere NPT hükümlerince herhangi bir yaptırım uygulanması mümkün değildir. Buna karşın, Ek Protokol'e taraf olmak yoluyla ülkelerin hem bu alanda daha şeffaf olmaları ve bu yolla uluslararası camianın desteğini kazanmaları, hem de rejimin güçlendirilmesi yoluyla uluslararası barış ve istikrara katkı yapmalarının sağlanması amaçlanmıştır.

Bu gibi teknik detayların yanında, bu alanda sorulan en temel soru, bir kısım ülkenin nükleer silaha sahip olduğu ve bazı ülkelerin de bu yolda kararlılıkla ilerlediği bir ortamda neden bir çok ülke nükleer silaha sahip olmamak yönünde bağlayıcı hükümler içeren ve yaptırım gücü olan bir anlaşmaya taraf olmaktadır? Herşeyden önce, bu son derece yıkıcı ve öldürücü, ayrıca Çevre'ye son derece zararlı etkileri olan nükleer patlayıcıların kullanılması olasılığının azaltılması teorik olarak bu silaha sahip olan ülkelerin sayısının az olması ile doğru orantılıdır. Ayrıca, nükleer silaha sahip olan ülkelerin bu silahın bilinçsizce ve kazara kullanılmasını engelleyecek çok ileri teknoloji gerektiren komuta kontrol sistemlerine sahip olmaları gerekir. Nükleer silahların bakımları ve güvenlikleri son derece karmaşık işlemleri

ve yüksek nitelikli insan gücünü gerektirir. Doğu ve Batı blokları arasında kriz dönemlerinde nükleer silahların kullanılmamış olması bir bakıma ABD ve Sovyetler Birliği'nin bu yapılanma ve donanımlara sahip olmaları sebebiyledir. Ayrıca, nükleer silaha meşru ya da gayri meşru şekilde sahip olan ülkeler özellikle Soğuk Savaş döneminde ABD ve Sovyetler Birliği'ni içine çekebilecek krizlere sebep olmayacak şekilde davranmayı başarılabilmişlerdir.

Asıl yapılması gereken bu silahlardan tüm dünyayı arındırmak olduğu halde yapılamamasının temelinde: nükleer silaha sahip devletlerin güvenlik endişelerinin ortadan kalkmaması; eski Sovyetler Birliği topraklarında (Rusya Federasyonu dışında) bugün de halen önemli ölçüde nükleer madde, teknoloji ve bilim adamı bulunması ve bunlara bazı ülkelerin erişerek kendi nükleer silahlarını yapmak istemeleri; nükleer silahların kullanılmamak üzere imha edildiği takdirde nükleer başlıklarda bulunan ve açığa çıkacak olan binlerce ton ve plutonyum ve yüksek oranda zenginleştirilmiş uranyum⁷ stoklarının ne yapılacağı sorusuna henüz kapsamlı bir cevap bulunamamış olması; nükleer bilimin ulaştığı bilgi ve teknoloji düzeyinin geri döndürülemeyecek olması gibi birçok ciddi kaygılar sebebiyle nükleer silahsızlanma halen bir hayal olmaktan öteye gidememektedir.

Kimyasal ve Biyolojik Silahların Yayılması Sorunu

Kimyasal ve biyolojik silahlar, nükleer silahlara göre kullanımları çok daha yaygın ancak askeri açıdan kullanılabilirlikleri çok daha kısıtlı kitle imha silahlarıdır. Nükleer silahlara karşı korunma önlemleri almak adeta imkansızken, kimyasal ve biyolojik silahlara karşı korunma yolları mevcuttur. Kimyasal silahlar laboratuvar ortamında kimyasal

⁷ 1970'li yıllarda IAEA tarafından yapılan bir çalışma sonuçlarına göre Hiroşima'ya atılan etkide bir atom bombası yapmak için gerekli plutonyumdan yaklaşık 8 kilogram, yüksek oranda zenginleştirilmiş uranyumdan ise 25 kilogram gerekmektedir. Zaman içinde sağlanan bilimsel ve teknolojik gelişmeler sayesinde bu miktarlar yarı yarıya azaltılabilmektedir.

karışımlardan sentetik olarak elde edilmektedirler. Sarin gazı, VX, hardal gazı, sianid, ve klor gazı en çok bilinen kimyasal silahlar arasında sayılmaktadır. Kimyasal silahlar teneffüs ve deri teması yoluyla kana karışarak ve sinir sistemini etkileyerek canlılar üzerinde kalıcı veya geçici sakatlık veya ölüme yol açmaktadır. Dolayısıyla, gaz maskesi ve uygun giysiler yüksek oranda koruyucu olabilir. Kimyasal silahlar içinde en öldürücü olanları sarin gazı ve VX'dir.

Kimyasal silahları askeri ya da siyasi amaca uygun çok çeşitli boyutlarda çok farklı etkilerde kısmen kontrollü kullanmak mümkündür.⁸ Sarin gazı, çok uçuşkan olduğu için taktik/askeri amaçlar çerçevesinde kullanılabilir. VX ise daha yoğun bir yapıya sahip olması sebebiyle daha uzun süreli olarak kullanıldığı bölgede etkisini gösterir. Bu sebeple askeri tesisler, havaalanları ve limanlar gibi lojistik bölgelere yönelik stratejik kullanımı mümkündür. Bir tek damla VX'in dahi deri ile teması ölümcül olabilmektedir. Kimyasal silahların üretim aşamaları ve maliyetleri nükleer silahlara oranla çok daha basit ve çok daha ucuz olduğu için, "fakirlerin atom bombası" olarak da nitelenmektedir.

Biyolojik silahlar ise doğada halihazırda canlılarda bulunan zehirlerin, virus ve bakterilerin çoğaltılarak silah haline getirilmesi ile elde edilmektedir. Vücuda nefes ya da kana karışım yoluyla girdikleri takdirde bir çok faktöre bağlı olarak geniş canlı kitleleri üzerinde öldürücü ya da hareketsiz bırakıcı etkilere sahiptirler. Ölümcül etkileri olan bakteri ve virusler -ki bunlar arasında veba, kolera, sarılık ve tifus sayılabilir- kasıtlı ve kontrollü olarak canlılara yönelik kullanmak amacıyla laboratuvar ortamında milyonlarca kez üretilebilmekte ve gerekli teknolojinin uygulanmasıyla da silah haline dönüştürülebilmektedir.

⁸ Örneğin, bir kaç kilometre çapında bir arazide belirli bir askeri hedefe karşı öldürücü ya da hareketsiz bırakıcı amaç için kullanılacak kimyasal silah olduğu gibi, çok daha büyük bir alanda kişi ayırt etmeksizin öldürmek amaçlı kullanılacak kimyasal silahlar da bulunmaktadır. Buradaki fark kullanılan kimyasal maddeye olduğu kadar kullanılan miktara ve meteorolojik şartlara da bağlıdır.

Biyolojik silahlar vücuda giren virus, bakteri veya toksinlerin etkisine maruz kalındığı ölçüde öldürücü olabilen silahlardır. Korunmanın temel gerekleri bu silahla havaya yayılan "spor"ları solumamak (gaz maskesi), ve zamanında gerekli aşuları yaptırmaktır.

Biyolojik unsurların silah haline dönüştürülmesi, kimyasal silahların aksine daha zor ve tehlikelidir. Bu aşamaların son derece titiz ve üstün teknolojik imkanlar ve ortamlar kullanılarak geçilmesi şarttır. Biyolojik silahların etkilerinin kontrolü de oldukça kısıtlıdır ve özellikle meteorolojik şartların beklenmeyen şekilde değişmesi son derece farklı sonuçlara yol açabilir. Biyolojik silahlar kimyasal silahlara oranla çok daha az miktarlarda kullanılırlar ancak daha ciddi ve çok sayıda ölümlere yol açabilirler. Biyolojik silahların tesirleri bir kaç gün içinde görülebileceği gibi, bir kaç yıl sonra ortaya çıkabilen ölümlere de sebep olabilir. Irak'ın geliştirmiş olduğu ifade edilen aflatoksin adlı biyolojik silahın, maruz kalan kitleler üzerinde beş yıl sonra ortaya çıkan ölümcül karaciğer kanserine yol açtığı bilinmektedir. Biyolojik silahın etkilerinin görülmesi daha geç olduğu için taktik/askeri açıdan kullanımı oldukça kısıtlıdır.

Kimyasal ve biyolojik silahlar ortak olarak insanlar ve hayvanlara karşı etkili olmalarından başka, biyolojik silahlar özellikle tahıl ürünlerine ve bazı petrol türevlerine yönelik olarak da etkili bir biçimde kullanılabilmeleri mümkündür. Örneğin tahıllara yönelik kullanımla, savaş ortamında olunmadığı bir dönemde bile, bir ülke diğer bir ülkeye yönelik stratejik üstünlük sağlayabileceği bir biyolojik silah kullanma yoluna gidebilir. Ya da, daha önceleri deniz kazaları sonucu büyük miktarlarda çevreye yayılan petrol ürünlerini temizlemek amacıyla geliştirilmiş olan bir bakteri türü, askeri yakıt depolarına yönelik kullanıldığı takdirde çok kısa sürede yakıtı büyük oranda tüketebilir ya da kullanılmaz bir duruma getirebilir. Tonlarca yakıt için bir kaç gram söz konusu bakteriden kullanılması etkili

olabilmektedir. Bu gibi etkileri sebebiyle biyolojik silahların uzun vadeli amaçlar çerçevesinde askeri/stratejik kullanımları da mümkündür.

Uluslararası Düzenlemeler

Etki alanı içinde kalan kitleler üzerinde fark gözetmeden ölümcül sonuçlar doğurması sebebiyle bu tür kitle imha silahlarının ne kadar "silah" oldukları ayrıca tartışılan bir konudur. Savaşa aktif taraf olmayan halk yığınlarının bu yolla ölümüne veya ağır ve kalıcı sakat kalmalarına yol açan kimyasal ve biyolojik silahların üretiminin, kullanımının ve stoklanmasının yasaklanmasını ve yeryüzünden tamamen silinmesini amaçlayan bir dizi uluslararası anlaşmalar mevcuttur. Ancak, yaptırım güçleri farklılıklar göstermektedir. Bu anlaşmalardan kayda değer ilki 1925 Cenevre Protokolü'dür. Birinci Dünya Savaşı sırasında kimyasal silahların kullanılmasına tepki olarak ortaya çıkan bu Protokol, bu silahların sadece kullanılmasını yasaklamaktadır, ancak üretilmesini ve stoklanmasını yasaklamamaktadır ve denetlememektedir. Dolayısıyla, gerek bu Protokol'e taraf olan, gerek olmayan ülkeler takip eden dönemlerde kimyasal silah kullanma yoluna gitmişlerdir. Bu kullanımlar daha çok Ortadoğu'da olmuştur: Britanya tarafından Filistin ve Bağdat'ta (1920); İspanya tarafından Fas'ta (1923-27); İtalya tarafından Libya'da (1930) ve Etopya'da (1935-40); Mısır tarafından Yemen'de (1962-67); ve İran-Irak savaşı sırasında (1980-88).⁹

Kimyasal silahların kullanımını, üretimini, bulundurulmasını ve stoklanmasını kesin bir dille yasaklayan Kimyasal Silahlar Konvansiyonu (CWC) Ocak 1993'de Paris'te imzalanmış ve Nisan 1997'de yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşmaya taraf olan tüm ülkeler belirli bir program dahilinde ellerinde bulunan kimyasal silahları imha etmeyi ve bu gibi silahların

⁹ Bkz. Peter Herby, *The Chemical Weapons Convention and Arms Control in the Middle East*, International Peace Research Institute Oslo (PRIO), 1992, s. 20.

yapımında kullanılabilir madde ve tesisleri etkin ve kapsamlı denetimlere açmayı taahhüt etmektedirler. Aksi davranışta bulunan ülkelere karşı uluslararası yaptırımlara yol açabilecek bir karar mekanizması mevcuttur.¹⁰ Söz konusu Konvansiyon yeni yürürlüğe girmiş olduğundan dolayı nasıl işleyeceğini görmek için daha zamana ihtiyaç vardır. Ancak, daha önceki uluslararası anlaşmalar ve onların işleyişlerindeki sorunlardan "dersler" çıkartılarak hazırlanan ve sonuçlandırılan bir Konvansiyon olması sebebiyle çok etkin olacağına inanılmaktadır. Bununla beraber, Suriye, Irak, Libya, Kuzey Kore gibi kimyasal silaha sahip olan ve üretebilme yeteneğini daha da geliştirme çabası içinde olan ülkeler Konvansiyon'a henüz taraf olmamışlardır ve dolayısıyla anlaşma hükümleri ile bağımlı tutulamamaktadırlar.¹¹

Biyolojik ve toksin silahlar alanında da bir uluslararası anlaşma mevcuttur. 1972 yılında imzalanan ve 1974 yılında yürürlüğe giren Biyolojik ve Toksin Silahlar Konvansiyonu (BTWC) Cenevre Protokolü gibi kullanımı yasaklamakta, ancak savunma amaçlı üretimi, bulundurmaya ve stoklamaya yasaklamamakta ve denetlememektedir.¹² Son yıllarda mikrobiyoloji ve genetik alanlarında çok ileri seviyelerde bilgi ve becerilere ulaşılması sebebiyle biyolojik silahların yarattığı potansiyel tehdit de hızla artmaktadır. Bu sebeple etkin bir denetleme rejimi oluşturulması yönünde yoğun uluslararası çabalar sarfedilmektedir. Bu çabalar özellikle biyoteknoloji alanında gelişmiş sınai altyapıya sahip bazı ülkeler tarafından engellenmektedir. Nitekim Mart 2001'de NATO bünyesinde yapılan kapsamlı bir çalışmanın

¹⁰ Hollanda'nın başkenti La Haye'de bulunan Kimyasal Silahların Önlenmesi Örgütü (OPCW) başka yolla sonuç alamadığı takdirde konuyu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin dikkatine getirebilir ve Konsey, BM Şartı'nın VII. Bölüm hükümleri uyarınca askeri güç kullanma da dahil bir dizi tedbir alabilir.

¹¹ Türkiye, Kimyasal Silahlar Konvansiyon'un yürürlüğe girmesinin hemen ardından 12 Mayıs 1997 tarihinde TBMM'nin onaylaması ile tam taraf ülke durumuna gelmiştir.

¹² Türkiye BTWC'ye 5 Kasım 1974 tarihinde taraf olmuştur.

sonucu ortaya çıkan ve denetlemelerin hangi usul ve esaslara göre yapılacağını tespit eden dokümanın ABD yönetiminin Temmuz 2001’de yapmış olduğu bir açıklama ve karşı çıkış ile yürürlüğe konulması mümkün olmamıştır. Bu yöndeki çabalar halen devam etmektedir.

Balistik Füzelere Yayılması Sorunu

Kitle imha silahı tanımı esas itibariyle nükleer, kimyasal veya biyolojik bir savaş başlığının belirli bir gönderme aracı ile hedefe ulaştırılmasına yarayan sistem için kullanılır. Gönderme araçları içinde en etkin olanlar balistik füzelerdir.¹³ Kısa süre içinde yüzlerce kilometre uzaklıktaki hedeflere yüksek sayılabilecek bir kesinlikle kitle imha silahı içeren bir savaş başlığını gönderebilme imkan ve kabiliyeti ülkelerin savunmaları ve ulusal ve uluslararası çıkarlarını koruyabilmeleri açısından stratejik önem arz etmektedir. Hedefe tam isabet sağlayabilen balistik füze ve cruise füzesi sistemleri sadece çok gelişmiş ABD, Rusya, İngiltere, Fransa ve Çin Halk Cumhuriyeti gibi bir kaç ülke envanterinde mevcuttur. Bunlar dışında hedef sapması yaklaşık 500 ila 800 metre civarında olan balistik füzelere sahip olan ve olma yolunda ilerleyen ülke sayısı ise özellikle Ortadoğu ile Doğu ve Güney Asya’da hızla artmaktadır. Bu ülkelerin aynı zamanda kitle imha silahları üretme ya da edinme programları da mevcut olduğu için ve bu tip silahların öldürücü ve yıkıcı etkileri füzenin hedef sapma sorunundan pek etkilenmediği için, balistik füzelere sahip olan ülkelerin menzilleri dahilinde kalan ülkeler açısından ciddi bir tehdit söz konusudur. Bu sebeple, balistik füzelerin yayılması süreci gerek yayılmanın gözlemlendiği bölgeler ve ülkeler, gerek yayılma şekli ile nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların yayılması süreci ile derin benzerlikler göstermektedir.

¹³ Ayrıca uçaklar ve uzun menzilli toplar da özellikle kimyasal silahları belli bir hedefe göndermek için kullanılabilirler. Biyolojik silahların etkin ve garantili kullanımı küçük sivil uçaklar veya tarımda kullanılan ilaçlama uçakları ile dahi mümkündür.

Üçüncü Dünya ülkeleri ve radikal rejimlerin kitle imha silahı geliştirme programlarına çeşitli mülahazalarla açık ya da gizli destek veren ülkeler, bu programların ayrılmaz bir parçası olan balistik füze, cruise füzesi ve insansız uçan hava araçları geliştirme girişimlerine de gerekli teknik, teknolojik ve bilimsel katkıları sağlamışlardır.¹⁴ Ortadoğu'da 1980'li yıllardaki İran-Irak savaşı sırasında Libya'nın sağladığı SCUD füzeleri ile İran kendi balistik füze programını başlatmıştır. Sovyetler Birliği'nin Kuzey Kore'ye verdiği SCUD füzelerinin etüd edilmesi sonucu menzilleri 1,300 kilometreyi aşan No-Dong ve Taep'o-Dong füzeleri geliştirilmiştir Kuzey Kore'nin uzun menzilli füze geliştirme projelerine İran ve Libya'nın özellikle maddi katkıları sonucu İran yakın zaman önce 700 kg başlık taşıyabilen 1,350 km menzilli Shahab-3 füzesini deneme imkanı bulmuştur. Ayrıca, 1,000 kg başlık taşıması öngörülen 2,000 km menzilli Sahab-4 füzesi geliştirme aşamasındadır.¹⁵ Suriye ise balistik füze gücü fazla olan diğer bir Ortadoğu ülkesidir.¹⁶ Irak'ın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından Körfez Savaşı'nı müteakiben 687 no'lu Kararı ile kurduğu Özel Komisyon UNSCOM denetimlerine tabi olması, daha öncesinde girişmiş olduğu balistik füze programlarının yok edilmesine yol açmıştır. Ancak, uluslararası güvenlik çevrelerinde, tüm

¹⁴ Özellikle Ortadoğu bölgesinde İsrail, Suudi Arabistan ve Türkiye gibi ABD'nin müttefiki konumunda olan ülkeler dışındaki İran, Irak, Suriye, Libya gibi ülkelerde silah envanterlerinde sahip oldukları balistik füzeleri Sovyetler Birliği döneminde edinmişlerdir. Bunlara ABD müttefiki Mısır'ı da katabiliriz. Libya, Suriye ve Irak gibi ülkeler Sovyetler Birliği ile olan ilişkileri sonucu edindikleri SCUD-B ve SCUD-C tipi balistik füzeleri ve FROG tipi daha kısa menzilli roketleri etüd ederek kendi balistik füze programlarını geliştirmeye çalışmışlar ve bir miktar da başarılı olmuşlardır.

¹⁵ Bunlardan başka, bugün İran'ın elinde, çeşitli kaynaklardan derlenen bilgilere göre, 700 kg başlık taşıyabilen 500 km menzilli 150 kadar SCUD-C füzesi; 1,000 kg başlık taşıyabilen 300 km menzilli 200 kadar SCUD-B füzesi; 150 ila 500 kg arası başlık taşıyabilen ve menzilleri 120 ila 200 km arasında değişen çok miktarda Mushak füzesi bulunmaktadır.

¹⁶ Suriye'nin elinde bulunan 100 kadar SCUD-C; 200 kadar SCUD-B füzelerinin yanı sıra, 70 km menzilli 500 kg başlık taşıyabilen 200 kadar SS-21 füzesi mevcuttur. Suriye kendi imkanları ile 600 km menzilli 500 kg başlık taşıyabilecek balistik füze [M-9 (CSS-6)] geliştirme çabası içindedir.

denetlemelere rağmen Irak'ın en az bir düzine balistik füzeyi saklayabilmiş olduğuna inanılmaktadır.¹⁷

Balistik füze yapımında kullanılan malzeme ve teknolojinin kontrolsüz gelişmesini ve yayılmasını önleme amaçlı bazı uluslararası düzenlemeler mevcuttur. Bunların başında Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi (FTKR) ve Wassenaar Düzenlemesi sayılabilir.¹⁸ Ancak, bu iki anlaşmanın da herhangi bir yaptırım güçleri yoktur. Füze teknolojilerinin, bilimsel dokümanların ve malzemelerin Batı demokrasilerine potansiyel düşman ülkelerin eline geçmesini önlemek amacıyla oluşturulan FTKR, ve Soğuk Savaş döneminde Demir Perde ülkelerine yönelik teknoloji ihracını kısıtlayan COCOM'un yerine oluşturulan Wassenaar Düzenlemesi, kitle imha silahlarını gönderme araçlarının sayılarının ve tiplerinin artarak yayılmasını engellemeye pek muktedir değildir.¹⁹

¹⁷ Irak'ın, 150 km altında menzile sahip savunma amaçlı füze programlarına devam etme hakkı olduğu için, füze teknolojisi sağlama şebekesini ve potansiyel olarak daha uzun menzilli balistik füze geliştirme alt yapısını koruyabilmiştir. Birleşmiş Milletler ambargosu sona erdiği takdirde bölge ülkelerini içine alacak menzilli füzeler üretme imkanına sahip olduğu ifade edilmektedir.

¹⁸ FTKR'ye taraf olan ülkeler menzili 300 km ve taşıyabileceği başlık kapasitesi 500 kg'ın üzerinde olan balistik füze sistemlerine ait her türlü bilgi, malzeme ve teknolojinin ihracına kısıtlamalar konulmasını kabul etmişlerdir. Wassenaar Düzenlemesi ise ikili (barışçıl ve askeri) kullanıma müsait olan malzeme ve teknolojinin ihracını kısıtlayan bir yaklaşım benimsemiştir. Türkiye her iki anlaşmaya da taraf ülke konumundadır.

¹⁹ Örneğin, menzilleri 300 km'den çok daha kısa olan cruise füzeleri FTKR kapsamında değildir. Fakat, cruise füzelerinin bazı düzenlemelerle çok uzun menzillere sahip kılınmasıyla FTKR anlaşmasındaki kısıtlamalar by-pass edilmiş olabilmektedir.

TÜRKİYE’NİN GÜVENLİĞİ VE NÜKLEER SİLAH TARTIŞMASI

Böyle bir tartışma öncesi ilk olarak ifade edilmesi gereken husus Türkiye’nin nükleer silahlara sahip olmadığıdır. NPT’ye taraf ülke konumunda olduğundan dolayı Türkiye’nin nükleer silah yapması hem uluslararası hukuka aykırıdır, hem de Türk dış politikasında böyle bir hedef bulunmamaktadır. Ancak 1959 yılında Roma’da yapılan NATO Devlet Başkanları zirvesi sırasında bazı ülkelerde nükleer silah konuşlandırılması yolunda karar alınmıştır. Bu çerçevede öncelikli olarak Türkiye ve İtalya’ya nükleer silahlar yerleştirilmiştir. Türkiye’de Jüpiter füzeleri konuşlandırılmıştır. Söz konusu füzeler nükleer başlık taşıyan, 2,500 km menzili olan, ve tabii o dönemde Sovyetler Birliği’ni rahatsız eden füzelerdi. Küba Krizi sırasında Türkiye’ye danışılmadan sökülmesi yönünde ABD yönetimi tarafından karar alınan füzeler de bunlardır.

Varşova Paktı ile çekişmesi döneminde NATO’nun nükleer stratejisi, gerektiği takdirde, karşı taraf yani Varşova Paktı nükleer silaha başvurmamış olsa dahi nükleer silaha ilk başvuran taraf olmaktı. Bu çerçevede Türkiye’de de NATO ve Amerikan nükleer silahları her zaman bulunmuştur. Soğuk Savaş döneminde Balıkesir’deki askeri üsde, İzmir çevresinde bu silahların konuşlandırılmış olduğu bilinmektedir. Soğuk Savaşın bitmesinden sonra bir çok NATO üyesi Avrupa ülkesi kendi topraklarında bulunan nükleer silahların geri alınmasını istemiştir. Belçika, Hollanda ve İtalya’nın aralarında bulunduğu bir kısım ülkede ve Türkiye’de İncirlik üssünde Amerikan ağır bombardıman uçaklarından atılabilecek şekilde konuşlandırılmış ve tümü ABD’ye ait olan nükleer silahlar halen söz konusu ülkelere tutulmakta olduğu düşünülmektedir. Bunların sayısının 150 kadar olduğu ifade edilmektedir. Ancak bu silahların Türkiye için askeri anlamından ziyade NATO ittifakının içinde ABD ile arasındaki dayanışmanın bir göstergesi olarak görmek daha doğru olur. Kısıtlı sayıdaki ve

kapasitedeki bu nükleer silahlar aynı zamanda olası tehditler karşısında NATO'nun, özellikle Amerika'nın, Ortadoğu'dan ya da başka bölgelerden olsun gelebilecek tehlikeler karşısında Türkiye'ye vermiş olduğu desteğin bir teyidi olarak bulunmaktadır.

Diğer taraftan, Türkiye diğer kitle imha silahı kategorisindeki kimyasal ve biyolojik silahlara ne sahiptir ne de topraklarında barındırmaktadır. Bunun bir sebebi olarak, bu silahların üretilmesini, kullanılmasını ve stoklanmasını yasaklayan antlaşmalara Türkiye'nin taraf olması kadar, müttefiki olduğu NATO stratejilerinde olası savaş planlarında kimyasal ya da biyolojik silahlara herhangi bir rol verilmemiş olması da söylenebilir. İncirlikte konuşlandığı bilinen nükleer silahların ABD ile son dönemdeki ilişkiler dikkate alınarak bu ülkeye geri götürülmesi ihtimali de hesaba katıldığı takdirde, Avrasya coğrafyasında toprakları üzerinde herhangi bir kitle imha silahı bulunmayan ve bunlara sahip olmayan son derece az sayıdaki ülkeden bir Türkiye olacaktır.

Ancak, öteden beri var olan ve son dönemde Türkiye'deki iç siyasi alandaki gelişmelere de paralel seyreden toplumun hemen her kesimindeki bir tartışma dikkatle tahlil edildiği takdirde Türk halkının kitle imha silahlarına yaklaşımının, bu silahların yarattığı potansiyel tehdidin boyutları haricinde çok olumsuz olmadığı görülebilir. Bilakis, özellikle nükleer silahlar konusu, bu silahlara sahip olma yoluna gitmiş ülkelerin hemen hepsinde görüldüğü üzere, bazı çevrelerde esas olarak bir prestij meselesi olarak değerlendirildiği gözlemlenmektedir. Nükleer silahlara sahip olmak ülkenin temelde güvenlik sorunlarına çözüm olacağı, ve bunun ötesinde uluslararası camiada sağlayacağına inanılan prestij sebebiyle siyasi, ekonomik ve diplomatik alanda da önemli bir kaldıraç görevi yapacağı düşünülmektedir. Bu gibi son derece yüzeysel ve sağlıklı bilgiye dayalı olmadan yapılan tahliller sonucu ulaşılan görüşler konuyla ilgili tartışmaların da sağlıklı bir zeminde

yapılmasını engellemektedir. “Şu ülkenin var bizim neden yok?” yada “nükleer silahımız olsaydı bize bu şekilde davranamazlardı” gibi sığ değerlendirmeler bu alanda asıl tartışılması gereken konuları gölgelemektedir.

Nükleer alanda Türkiye ile ilgili olarak ele alınması gereken esas konu NPT’ye taraf olan “nükleer silaha sahip olmayan ülke” statüsündeki bir çok ülke gibi nükleer enerjiden barışçıl amaçlarla kullanılmasının, bu yönde siyasi irade olduğu sürece, ne şekilde gerçekleştirilebileceği olmalıdır. Türkiye’nin bu yöndeki ilk girişimlerini yapmış olduğu 1960lı yıllardan buyana somut herhangi bir gelişme kaydedilememiş olmasının en temel sebeplerinden bir tanesi yukarıda dile getirilen bazı çevrelerde nükleer silahlara sahip olunması yönünde görüşler içeren tartışmanın Batı aleminde ve özellikle ABD yönetimlerinde yaratmış olduğu derin endişe olmuştur. NATO üyesi olarak İttifak’ın “nükleer şemsiyesi” altında bulunan Türkiye’nin çeşitli siyasi mülahazalarla nükleer silah edinme yoluna gidebileceğinden endişe eden Batı dünyasında nükleer teknolojiyi ellerinde bulunduran ülkeler Türkiye’nin NPT’ye taraf olmasından doğan haklarına karşılık söz konusu endişelerle nükleer teknoloji transferi önünde zımnî engeller yaratmıştır. Türkiye’nin resmi devlet politikası ile taban tabana zıt olmasına karşın, zaman zaman asker ya da sivil yetkisiz ve sorumsuz kişilerce yapılan bazı açıklamalar, bu konudaki endişelerin artmasına ve Türkiye’nin barışçıl amaçlı nükleer teknoloji transferinin önünün kapanmasına, ve bu uğurda yapılan kapsamlı ve masraflı çabaların da sonuçsuz kalmasına yol açmıştır.²⁰

Bununla beraber, Türkiye’de 1980 askeri darbesi ile işbaşına gelen yönetimin yine o dönemde Pakistan’da işbaşında bulunan askeri yönetim ile esas itibarıyla tarihten gelen sıkı

²⁰ Bu konuda bkz. Mustafa Kibaroglu, "Turkey's Quest for Peaceful Nuclear Power," *The Nonproliferation Review*, Bahar-Yaz 1997, Cilt. 4, Sayı. 3, Center for Nonproliferation Studies (CNS), Monterey Institute of International Studies (MIIS), Monterey, California, USA, s. 33 - 44.

ilişkilerin daha da geliştirilmesi yönünde attığı adımlar, Türkiye'nin nükleer teknolojiye sahip olduğu takdirde o dönemde Pakistan'ın nükleer silah elde etme çabalarına destek verebileceği iddialarının da ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu yönde uluslararası düzeyde iddiaların kaynağı genelde her iki ülkenin sorunlu ilişkide olduğu komşusu Yunanistan ve Hindistan olmuştur. 1990'lı yıllarda Pakistan'ın (Türkiye faktörü olmaksızın) nükleer silaha artık çok yakın olduğu iyice anlaşılmış olmasına rağmen Türkiye bu kez Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile bağımsızlığını kazanan ve nükleer bilgi ve maddeye sahip olan Türki Cumhuriyetler ile nükleer silah üretmek amacıyla ilişkiye girebileceği iddiası ile karşı karşıya bırakılmıştır.²¹

Nükleer silahların yayılması ve bu silaha sahip ülke sayısının kontrol edilebilir olmaktan çıkması konusunda son derece hassas kaygılar taşıyan ABD yönetimi, Türkiye'nin uluslararası anlaşmalardan doğan haklarını, ulusal çıkarlarını ve hayati ihtiyaçlarını görmezden gelerek Türkiye'ye karşı nükleer alanda resmen ilan edilmeyen bir ambargo politikası izlemiştir. ABD'li firmaların son aşamada ihalelerden çekilmesi yönündeki baskılardan başka, Amerikan yönetimleri, gerek Alman ve Kanadalı, gerek Arjantinli firmalar ile varılan ileri seviyedeki anlaşmaların da hayata geçirilmemesi yönünde taraflara ciddi baskı yapmış ve sonuç almıştır. Bu durum düzeltilmesi gereği açıktır. Bu yönde atılması gereken adımlarda her iki tarafa da (bir yanda Türkiye, diğer yanda ABD ve Batılı devletler) ciddi sorumluluklar düşmektedir.

Türkiye, herşeyden önce, nükleer teknoloji tranferinin önünü tıkayan ABD neznindeki kuşku ve kaygıların varlığını idrak etmeli ve resmi olarak dile getirilemeyen bu kuşku ve kaygıları ortadan kaldıracak şekilde tam açıklık politikası benimsemelidir. Tam açıklık

²¹ Bkz. Mustafa Kibaroglu, "'İki Yüzlü' Enerji, 'İki Yüzlü' Batı", *Enerji Dergisi*, Aralık 1999, Cilt. 4, Sayı: 12, İstanbul, s. 48 – 49.

politikası öncelikle, nükleer kazanımların hangi sebeplerle ve hangi alanlarda kullanılacağı hakkında kapsamlı bir master planının yapılmasını ve bu planın kanunlaşarak değişen iktidarların yaratabileceği istikrarsızlık ortamından etkilenmemesini gerektirmektedir. Söz konusu master plan nükleer alanda yetkin bilim adamı ve teknisyenlerin katkısıyla hazırlanmalı ve ülkenin imkan ve kabiliyetleri ile ihtiyaçları göz önünde tutularak özellikle hangi reaktör tipinin seçilmesi gerektiğine karar vermelidir. Bazı reaktör tip ve büyüklükleri nükleer silaha giden yolda önemli addedilmeleri sebebiyle geçmişte Türkiye adına kuşku ve kaygıların artmasına sebep olmuştur. Örneğin doğal uranyum kullanan Kanada menşeli CANDU reaktörlerinin Pakistan'ın nükleer silah elde etmesinde rol oynadığı düşüncesi, Türkiye'nin doğal uranyum rezervlerine sahip olması sebebiyle bu reaktör tipini benimsemesi sonucunda ABD'de kaygılar artmıştır.²² Genel olarak ifade edilen görüş, Kandu reaktörlerinin nükleer silah yapmayı kolaylaştırdığı ve Türkiye'de bir kısım siyasi çevrelerin de bu nedenle planlanan Akkuyu santrali için Kandu reaktörünü seçmek istedikleri şeklinde idi.²³

²² Arjantin ile varılan anlaşmada öngörülen 25 MW(e) gücündeki CAREM-25 reaktörlerinin az elektrik üretmesine karşılık nükleer patlayıcının ana girdisi olan plutonyum üretmesi sebebiyle yine sorun yaratmıştır. Nihayetinde ne CANDU ne CAREM reaktörleri Türkiye'de kurulamamıştır.

²³ Reaktör tipi üzerinde neden bu kadar hassasiyetle durulmakta ve siyasi bir takım beklentilerle ilişkilendirilmekte olduğu irdelenmesi gereken bir konudur Akkuyu nükleer santral projesine teklif veren firmalardan Kanada firmasının önerdiği Kandu reaktöründe "ağır su" moderatörü kullanılması sebebiyle Türkiye'de de önemli miktarda bulunan doğal uranyum yakıt olarak kullanılabilmesi hesap edilmiştir. Bu yakıt güvenliği endişelerini giderebilecek bir özelliktir. Ayrıca, son dönemde hızla mesafe kat edilen nükleer silahsızlanma programları sonucu açığa çıkan binlerce ton Plütonyum ve HEU'nun ne yapılacağı konusunda çözümlerden biri olan Plütonyumun belli oranlarda uranyum ile karıştırılarak (mixed-oxide MOX) reaktör yakıtı elde edilmesi konusunda da Kandu reaktörleri en uygun ve masrafsız reaktör tipi olduğu ifade edilmektedir. Öte yandan, Kandu reaktörlerinde kullanılan çeliğin geniş kullanım alanı olması sebebiyle temin etmek ve reaktörü taklit yoluyla yerel olarak üretmek mümkün olabilir. Bu alanda en iyi örnek Güney Kore'dir. Kanada'dan aldığı reaktör üzerinde çalışarak bugün reaktör ihraç edecek duruma gelmektedir. Fakat, taklit edilebilme özelliği Kandu reaktörlerinin "sakıncalı" görülmesine ve nükleer yayılmaya yol açmasına sebep olduğu iddialarına zemin hazırlamıştır. Diğer taraftan, iki ayrı konsorsiyum tarafından Türkiye'ye önerilmiş

Nükleer silah üretmek, nükleer enerji üretmek için gerekli tesislerin ve bilgilerin ötesinde bilgi, beceri, tesis ve malzeme gerektirmektedir.²⁴ Nükleer silahın en temel girdileri, yüksek oranda zenginleştirilmiş uranyum (HEU) ve Plutonyum'dur.²⁵ Bir nükleer silahta kullanılacak uranyumun en az 20 kilo kadar ve yüzde 90'lar seviyesinde zenginleştirilmiş U-235 izotopu içermesi gerekmektedir. Ancak U-235 izotopunu, doğal oranı olan binde 7'den yüzde 90'lara çıkarmak, yani zenginleştirmek son derece zor ve pahalı teknolojileri gerektirmektedir. Bu gibi teknolojilerin kullanıldığı tesisler çok yüksek oranda enerji sarfedelerler ve geniş bir alana yayılırlar. Daha az alanda kurulabilen ve daha az enerji tüketen örneğin lazer kullanılarak izotop ayırımı yaparak zenginleştirme teknolojileri ise henüz deneme aşamasındadır ve ancak çok gelişmiş bir kaç ülkenin imkan ve kabiliyetleri dahilindedir. Bu sebeplerle, nükleer silahta kullanmak amacıyla bilinen yöntemlerle uranyum zenginleştirme yoluna giden bir ülkenin bu işlemleri başka ülkelere ve kendi toplumuna farketirmeden yapması imkansızdır.

Nükleer silahta kullanılan diğer madde Plutonyumdur (Pu-239) ve her tür nükleer reaktörün atıklarında belli oranlarda bulunur. Plutonyum, nükleer reaktörlerde enerji üretimi sırasında kullanılan yakıt içindeki U-238 izotopunun bir kısmının nötron ışınlanması sırasında

olan "hafif su" reaktörleri yüzde 3 ila 5 arası oranda zenginleştirilmiş uranyum kullanmaktadır. Uranyum zenginleştirme işleminin zorluğu sebebiyle yakıt konusunda bir miktar bağımlılıktan söz edilebilir. Ancak, son dönemde uluslararası piyasada yakıt fazlası oluşmaktadır. Ayrıca, bu tip reaktörlerde kullanılan çok özel çelik sebebiyle reaktörün taklit yoluyla yerel olarak üretilmesi pek mümkün değildir. Bu özelliği sayesinde "hafif su" reaktörlerinin nükleer yayılmaya ve nükleer silah üretimine katkıda bulunmayacağına inanılmaktadır.

²⁴ Bkz. Mustafa Kibaroglu, "Kandu Kadük mü Oluyor?", *Enerji Dergisi*, Şubat 2000, Cilt. 5, Sayı. 2, İstanbul, s. 26 - 27.

²⁵ Uranyum doğada yer kabuğunun üst katmanlarında bulunan bir maddedir. Nükleer silahta kullanılan ve nötron ışınlanması sonucu bölünerek büyük enerji açığa çıkaran Uranyum-235 izotopu doğal uranyum içinde sadece binde 7 oranında bulunmaktadır. Geri kalan yüzde 99.3 oranındaki U-238 izotopu bölünebilir olmadığı için nükleer silahta aktif olarak kullanılamaz.

bir nötron kaparak yeni bir bölünebilir elemente (U-239 / Pu-239) dönüşmesiyle yapay olarak oluşur. Plutonyum atık yakıt içinden ancak kimyasal ayrıştırma yoluyla elde edilebilir ve nükleer silah yapımında direkt olarak kullanılabilir. Plutonyum ayrıştırma işlemi son derece ileri teknoloji, bilgi ve tesis gerektirmektedir ve dünyada ancak 10 kadar ülke bu imkana sahiptir. Bu tesislerin kurulması ve işletilmesinin saklanması imkansızdır. Çok genel bir rakam vermek gerekirse 1,000 MW(e) gücündeki bir nükleer reaktörün yakıtında ortalama 50 kilogram kadar Plutonyum bulunur. Ancak, ışınlama süreci ve reaktörün faaliyet süresine bağlı olarak bu oran değişebilir. Bir nükleer silah için ortalama 8 kilogram Plutonyum gerektiği düşünülürse 1,000 MW(e) gücündeki reaktör yakıtında yılda 6 nükleer başlık için gerekli Plutonyum bulunur.

Nükleer silah yapmak için gerekli bu iki temel girdinin elde edilmesi nükleer santrallerin varlığı ile bağlantılı olmasına rağmen nükleer santral kurulması "olmazsa olmaz" koşul değildir. Nükleer silah yapmakta gerekli maddeyi elde etmek için hiç bir tesis kurmaya dahi gerek olmayabilir. Bu maddeler kaçak olarak elde edilebilmektedir. Özellikle Sovyetler Birliği'nin yıkılması sonrasında eski Sovyet topraklarından Batı ülkeleri ve Türkiye üzerinden bazı Ortadoğu ülkelerine yönelik nükleer madde kaçaklığı olayları son derece hızla artmış ve güvenlik güçlerince tüm dünyada önemli miktarda HEU ve Plutonyum ele geçirilmiştir.²⁶ Öte yandan, söz konusu nükleer maddelerin bilinen nükleer başlık tipi dışında ama ona yakın etkide kullanılması da mümkündür.²⁷ Günümüzdeki en ciddi tehditlerin başında kitle imha silahı kullanarak terörist faaliyetlerde bulunulması gelmektedir.

²⁶ Bkz. Mustafa Kibaroglu, "Sokakta Nükleer Tehdit" *Radikal*, 24 Ocak 2001, İstanbul, s. 7.

²⁷ Bir miktar Plutonyumun C-4 gibi güçlü konvansiyonel patlayıcılar ile patlatılması sonucu çok büyük yıkıcı ve öldürücü etki sağlanabilir.

NÜKLEER SİLAHLAR: SAHİP OLMAK YA DA OLMAMAK

Türkiye'nin enerji ihtiyacının bir kısmını karşılamak ve ileri teknolojinin ülkeye gelmesine, tarım ve tıp alanlarında kullanılmasına olanak vermek amacıyla yapımı planlanmış olan nükleer santral projelerine kolayca siyasi yaftalar yapıştırılmaması gerekmektedir. Türkiye'nin nükleer silah sahibi olmasını isteyen kişiler olabilir. Nükleer silah bazıları tarafından ülkenin maruz kaldığı tehditler karşısında bir çıkış yolu olarak da görülebilir. Ancak bu görüşte olanların varlığı Türkiye'ye nükleer teknoloji geldiği takdirde tüm ülke olarak muhakkak nükleer silah elde etme yoluna gidileceği anlamına gelmez. Öte yandan, bir ülkenin veya devlet-dışı aktörlerin askeri veya terörist girişimlerde bulunmak için nükleer güce sahip olması kapsamlı nükleer altyapıyı kurmayı zorunlu kılmamaktadır. Bu yönde niyeti ve kararlılığı olan ülkeler veya terörist gruplar yukarıda söz edildiği gibi nükleer güç muadili etkin bir güce sahip olmaları zor değildir. Asıl korkulması gereken bu alandaki girişimleri gizli saklı olan ülkelerdir. Türkiye, Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşmasına (NPT) taraf olan ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın (IAEA) denetlemelerine tabi olan bir ülkedir. Bu alanda yapmakta olduğu ve yapacağı bütün girişimler açıktadır. Türkiye'de sorumlu ve bilinçli askeri ve sivil kadrolar yönetime hakimdir. Güçlü bir araştırmacı basın ve organize sivil kitle örgütleri vardır. Tüm bu şartlar dahilinde aklımdan nükleer silah geçirenler olsa dahi bu alanda mesafe kaydetmelerinin mümkün olmadığı açıktır.

Unutulmaması gereken bir başka faktör, nükleer silaha açıkça sahip olan ya da bu imkan ve kabiliyete ulaşmış bütün ülkeler istisnasız bir Süper Güç'ün icazetiyle bu yolda mesafe kaydetmiş olduklarıdır. Türkiye'nin bir NATO ülkesi olarak nükleer silaha sahip olma yoluna gitmesi Batılı müttefikleri ve dahi Rusya tarafından kesinlikle hoş karşılanacak bir

gelişme olmayacağı dikkate alındığında, Türkiye'nin nükleer teknolojiden ancak sivil/barışçıl amaçlar çerçevesinde yararlanmasına izin verilebileceği gerçeğini kabul etmek gerekir. Türkiye'nin uluslararası yükümlülükleri de esasen bunu gerektirmektedir.

Yukarıdaki kapsamlı ve detaylı değerlendirmelere karşın nükleer silahlara sahip olunması yönündeki arzunun bazı çevrelerde azalmadığı gözlemlenmektedir. Çeşitli ortamlara yansıyan görüşlerde her şeye rağmen böylesi güçlü bir silaha sahip olmanın yaratacağı prestij ve bunun ulusal ve uluslararası siyaset ortamında nemalandırılabilmesi hesabı bu yöndeki tutkunun azalmasını engellemektedir. Bu yönde görüşe sahip olan çevrelerin hesaba katması gereken esas unsur, ulusal ve uluslararası denetlemelerin son derece sıklaştığı, etkin hale getirildiği bir konjonktürde uluslararası hukuka ve antlaşmalardan doğan yükümlülüklere aykırı olarak gizli nükleer silah projesi geliştirme çabalarının başarı şansı son derece az olduğudur.²⁸ Bu yönde sarf edilecek çabaların, yapılacak girişimlerin teknik, teknolojik ve mali boyutları hesaba katıldığında dikkatlerden kaçması adeta imkansızdır. Türkiye taraf olduğu antlaşma hükümlerine aykırı davranışta bulunduğu takdirde BM Güvenlik Konseyi'nin yaptırımlarına muhatap olmaya kadar gidecek son derece tehlikeli bir sürecin önü açılabilir. Türk dış politikası uygulamaları açısından düşünülmesi dahi mümkün görülmeyen bu durumun bilinmesine rağmen nükleer silah sahibi olmak konusunu siyasi polemğin bir parçası haline dönüştürmek kimseye yarar sağlamayacağı gibi, ülkenin içinde bulunduğu zor koşulları misliyle daha ağırlaştırmaktan başka bir sonuç ortaya çıkartmaz.

Her şeye rağmen bu yöndeki görüşte ısrarcı olunabileceği dikkate alınarak şu soruya da cevap aranmalıdır: “Bütün engeller ve yaptırım tehditleri aşarak ve gerekli büyük

²⁸ NPT kapsamındaki ülkelerde yürütülecek denetlemeleri çok daha etkin hale getiren Ek Protokol'ü (INFCIRC/540) onaylayan 29 ülkeden biri de Türkiye'dir.

finansman kaynakları da seferber edilerek yasal olmayan bir sürecin sonunda fiilen Türkiye nükleer silaha sahip ülke konumuna gelse, bu durumun ülke güvenliği açısından yaratacağı sonuçlar neler olabilir? Nükleer silahlar, iddia edildiği gibi Türkiye'nin güvenliğine katkı mı yapar, yoksa ülkeyi daha fazla güvenlik sorunu ile karşı karşıya mı bırakır?"

Bu yazının özünden anlaşılması gerektiği gibi, nükleer silah geliştirmek yoluna gitmek, belli bir sonuç alınsa dahi, Türkiye'nin güvenliğine katkı yapması son derece sınırlı ve şartlara bağlı olarak belki kısmen mümkün olabileceği, ancak esas olarak Türkiye'nin birlik ve bütünlüğünü de tehlikeye atabilecek seviyelere varacak ölçüde ve kapsamda güvenlik sorunları yaratacağı düşünülmektedir. Ülkeyi yöneten sorumlu ve yetkili çevrelerde hakim olduğu görülen bu görüşün toplumun her kesimince ve halk tabanında da gerekçeleriyle birlikte anlaşılması ve kabul görmesi büyük önem arz etmektedir.

Bir an için Türkiye'nin nükleer silahlara sahip olduğu düşünülse bile, bu silahların hangi ortamlarda, hangi ülkelere karşı ve hangi doktrinler dahilinde etkin ve yararlı bir şekilde kullanılabileceği hesap edilmektedir? Yakın zamana kadar ciddi bir güvenlik sorunu olarak görülen Irak'ın ABD tarafından işgali görünür bir gelecekte bu ülkenin Türkiye için askeri güvenlik sorunu olabileceği ihtimalini bir hayli zayıflatmıştır. Siyasi alanda mücadeleli bir süreç yaşanması beklenmelidir. Ayrıca, ABD tarafından yaratılacak bir devlete karşı izlenecek politikalarda nükleer silah tehdidinden söz etmek pek gerçekçi olmayacaktır. Diğer yandan adeta kurulduğu yıllardan buyana Türkiye için sorunlu bir konumda olan Suriye'ye karşı bazı politikaların uygulanabilmesi için nükleer silahlara sahip olunmasının gerekmediği iki ülke arasında 1998 yılında yaşanan ve PKK terör örgütünün başının bu ülkeden çıkartılması ile sonuçlanan kriz ile açıkça görülmüştür. Kimyasal ve biyolojik silahlara ve balistik füzelere sahip olduğu bilinen Suriye'yi Türkiye salt konvansiyonel askeri gücünü

kullanma tehdidi ile caydırmayı başarmıştır. Bu süreç devam etmektedir. Bir diğer sınır komşusu İran ile yüzyıllardır sorunsuz denilebilecek düzeydeki ilişkiler yakın dönemlerde İslam devriminin yöneticileri tarafından uygulanan bazı politikalar sebebiyle sarsılmış olsa dahi, iki ülkenin yapılan hatalardan dersler çıkartarak ilişkileri daha verimli bir çerçeveye oturtma çabaları devam etmektedir. Bu ülkenin gerçekleştirme çabası içinde olduğu gözlemlenen nükleer silahlar²⁹ zaman içinde üretilse bile -ki bu sürecin yarattığı tehdidin boyutlarını, bundan en çok etkileneceği beklenen ABD ve İsrail'in tavırları belirleyici olacaktır- söz konusu kısıtlı sayıdaki silahın ilk hedefinin Türkiye olması olasılığının düşük olduğu dikkate alınmalıdır. Nükleer silaha sahip bir İran öncelikle İsrail'in dolayısıyla ABD'nin mücadele edeceği bir sorun olarak ortaya çıkacaktır. Türkiye buradaki tehdit algılamasında yalnız başına kalmış yada güçsüz bir konumda olmayacaktır. Türkiye'nin diğer komşuları Ermenistan ve Yunanistan hem Avrupa hem Amerika ile son derece derin ve kapsamlı ilişkileri olan ülkelerdir. Bu ülkelerle ortaya çıkabilecek güvenlik sorunlarının Türkiye'nin nükleer silah kullanma tehdidinde varacak düzeye gelmesi Batı alemi için düşünülebilecek, yada izin verilebilecek bir durum olmayacağı açıktır. Bilakis, bu gibi olasılıklardan büyük oranda çekindiği için, Türkiye'nin barışçıl amaçlar için dahi olsa nükleer enerji tesisleri kurmasına özellikle ABD yönetimleri açıkça ifade edilmeyen bir ambargo uygulamışlardır. Diğer komşularından Rusya'yı Türkiye'nin nükleer silah gücü ile tehdit etmesi yada bazı politikalarını kabul ettirmesi ne derece gerçekçi bir senaryodur? Halen 13 binden fazla aktif durumda nükleer başlığa sahip olan Rusya ile nükleer alanda bir mücadeleye girişilebileceğini düşünmek dahi sağduyu ile bağdaşmaz.

²⁹ Bkz. Mustafa Kibaroglu, "İran Nükleer Bir Güç mü Olmak İstiyor ?"Avrasya Dosyası - İran Özel, Güz 1999, Cilt. 5, Sayı. 3, ASAM, Ankara, s. 271 – 282. Bkz. Mustafa Kibaroglu, "An Assessment of Iran's Nuclear Program" *The Review of International and Strategic Affairs*, Bahar 2002, Cilt. 1. Sayı. 3, ASAM-Frank Cass, Ankara & London , s. 33 – 48. Bkz. Mustafa Kibaroglu, "Is Iran Going Nuclear?" *Foreign Policy*, Aralık 1996, Cilt. 20, Sayı. 3/4, Dış Politika Enstitüsü, Ankara, s. 35 – 55.

SONUÇ

Yukarıdaki tahlilden görülebileceği gibi yakın çevresinden algıladığı güvenlik sorunları karşısında Türkiye'nin nükleer silahları olmasının yaratacağı artı değer görülememektedir. Buna karşın, bazı çevrelerin siyasi güce sahip oldukları takdirde Türkiye'nin böyle bir girişimde bulunması çabaları, sonuca varması ihtimalinin son derece zayıf olmasının yanında beraberinde getireceği güvenlik sorunları sebebiyle ülkeyi ancak zorluklara sevk edebilir. Antlaşmaları ihlal etmenin uluslararası alanda kabul görmesi mümkün görülmeyeceği düşünülürse, salt bu durumda karşılaşılabilecek ekonomik ve askeri yaptırımlar büyük bir darbe olacaktır. NATO şemsiyesinin ortadan kalkmasının yanı sıra Rusya'nın daha fazla sayıda nükleer silahının hedefi haline gelinecektir. Diğer yandan, Türkiye'nin böyle bir girişimi özellikle Suriye, Ermenistan ve Yunanistan gibi tarihsel kökü olan sorunlu komşularla olan ilişkilerini son derece zor koşullara sokacak, bu ülkelerin uluslararası camiadan alacakları açık yada gizli destekle Türkiye'ye karşı gayri-nizami harp uygulamalarını yeniden canlandırabileceklerdir. Türkiye'nin maruz kalabileceği bu saldırılar, kendisini dışlayan dünya kamuoyu nezdinde kabul dahi görebilecektir. Bu saldırıların ülkenin demografik ve soyso-kültürel dokusu üzerinde ciddi yıpratıcı etkisi olması da kaçınılmazdır.

Nükleer silah geliştirme konusunu sağlıklı ve yeterli bilgiye sahip olmadan daha ziyade duygusal ve ideolojik yaklaşımlarla değerlendiren çevreler, bu yöndeki çabaların sonuç vermesinin son derece zor, sonuç verse dahi getirileri götürülerinin çok daha gerisinde kalacağını görmesi umulmaktadır. Bu gibi tartışmalar ve dikkatsiz ve hesapsızca ortaya atılan bazı görüşler bazı Batılı çevrelerde maksadını aşan şekillerde abartılarak gündeme getirilmiş ve önceki bölümlerde anlatıldığı gibi Türkiye'nin barışçıl amaçlar çerçevesinde kullanmak istediği nükleer bilim ve teknoloji ülkeye getirilememiştir. Bu süreçten dersler çıkartılarak

sağduyulu yaklaşımların sergilenmesi yalnızca sorumlu makamlarda olanların değil, aynı zamanda toplumun diğer kesimlerindeki kanaat önderlerinin de görevi olarak görülmeli ve gereği yapılmalıdır.